

Kras hrvatske krajine

i

kako da se spasi,

za tiem

kraško pitanje uploške.

Izdalo

c. kr. glavno zapovjedništvo u Zagrebu

k jednu zemaljska upravna oblast hrv.-slav. vojničke krajine,

napisao

Josip Wessely,

glavni nadzornik državnih imanja i dosl. ravnatelj šumarske akademije.

ŠUMARSKI ODSJEK KR. ZEMALJ. VLADE

U Zagrebu 1876.

Naručbeno skladište sveučilišne knjižare Albrechta i Fiedlera.

Tiskom C. Albrechta.

711.183

Das
Karstgebiet Militär-Kroatiens
und
seine Rettung,
dann
die Karstfrage überhaupt.

Herausgegeben vom

k. k. General-Commando in Agram
als Landes-Verwaltungsbehörde der kroat.-slavon. Militärgrenze,

verfasst von

Joseph Wessely,
General-Domänen-Inspektor und Forstakademie-Direktor a. D.

Agram, 1876.

Commissions-Verlag der Universitäts-Buchhandlung Albrecht & Fiedler.

Druck von C. Albrecht.

PREDGOVOR.

Ima kakvih 600 četvornih milja priedjela, što bi po svom položaju mogao biti pretežice cvatućim vrtom, a sad je već preko trećine pretvorio se u strašne goleti, druga pako trećina ide istomu udesu u susret. Po tom je ne samo propala velika površina zemlje narodu i državi već su i po treću neopustošljivu i dobro obradjenu trećinu toga priedjela nastale neprilike, koje su dotičnim pokrajinam ovdje sapele, ondje slomile snagu, a dočim bi sve te pokrajine mogle biti materijalnim i duhovnim razvitkom najnaprednije, eno ih, gdje moraju izgledati pomoć od drugih dielova carevine.

Tom malicom besieda označih situaciju krasa naših jadranskih zemalja i onaj preosbiljni priedmet, što ga obikosmo zvati austro-ugarskim kraškim pitanjem.

Kobni taj kras zasiže daleko u hrvatsku vojničku krajinu; krajiške su dapače put mora ustrmljene strane tako zvanoga primorskoga krasa najgroznijim dielom te strahote.

Ali baš tomu hrvatskomu krasu u krajini došla je hora, da se spasi. Država se tuj sprema, da svom snagom opere grieh predjašnjih pokoljenja a to će djelo uroditi koristnimi posljedicami i po druge kraške priedjele naše domovine, ovaj mu je pako povod.

U previšnjem odpisu Njegova c. i kr. Veličanstva Cara, izdanom na 8. lipnja 1871. ima medju ostalim ustanovami, uki-

dajućim vojnički sustav u krovatsko-slavonskoj krajini i to: „da se prihodi od prodaje prestarjele gore iz krajiških državnih šuma imadu upotriebiti u investicije, osobito i u zagajivanje krasa. Po tom su osigurana bogata sredstva, kojimi se može opet zaploditi hrvatski, krajiški kras, a upućeno je ponajprije glavno zapovjedništvo u Zagrebu (najviša upravna oblast krajine). da se namah lati nuždih predradnja.

Pošto je preuzvišeni gospodin, zapoviedajući general u Zagrebu, c. k. general topništva barun **Mollinary**, budući glavom te oblasti, dao po krajiških činovnicih sve izviditi i o tom sastaviti izradak, bude pisacuu ove knjige povjereno, da uz porabu netom spomenutih predproukâ sâm razvidi kras, koji se po previšnjem naumu **Njegova Veličanstva Cara**, ima opet zaploditi, a po tom da predloži, kako bi se taj težki i prevažni zadatak najbolje obaviti dao.

Prevažan je to doista zadatak i onda, ako se njim ne bi htjelo zahvatiti izim krajiškoga i u drugi dio krasa. Ali je to i vrlo težak podhvat, jerbo obnova zaplodbe tolike goletne pustare uz prkos više desetaka godina trajućemu upravnomu i posebničkomu nastojanju po teoriji i praksi nije mu još ni polu riešenom zadaćom.

Ako tuj poglavito i nema drugoga načina zaplodbe takovoj pustinji izim zagajivanja (jerbo te površine i niesu ničemu drugomu), to je ipak taj zadatak tiem manje samo tehničan, a kamo li samo šumarski, što je već jednostavno zagajivanje s cielim narodnim gospodarstvom onoga pridjela i sa značajem stanovnika čvrsto i mrtvouzice svezano.

Ja sam dakle proučavajući taj zadatak i sastavljajući svoje priedloge na umu imao ne samo šumsku narav i tehniku, već ne manje i krajinu i krajišnike.

Da što temeljitije shvatim osebitčsti krasa, koje već od vajkada poznajem, i da se kako valja okoristim onim, što se je takovim zaplodjivanjem već pokušalo, to sam izvidivši ljeti i jeseni g. 1875. kras hrvatske krajine, obišao i druge kraške zemlje austro-ugarske monarhije (Dalmaciju, riečku županiju, Trst, Goricu i južnu Kranjsku). Tako sam se dostao zahvalna položaja, s koga pregledavam kras naše države ucjelice i pojedince i zato mogu dotjerati ovaj spis do potpunosti, dostojne da se opazi.

Uzev na um, da se u krajini radi o velikom dielu prevažnoga austro-ugarskoga kraškoga pitanja, koje se samo s toga nije dosta uvažavalo, jerbo ga niesu svega shvatili ni razodjeli, zaželje gospodin zapoviedajući general, da se pridoda jedno poglavje, gdje će se govoriti o toj vrlo zamašitoj stvari sa stanovišta ukupne naše monarhije.

Što sam bitnoga pronikao u toj najodličnijoj agrikulturnoj zadaći, koja je jednim izmedju životnih pitanja ciele carevine i što predlažem, ne bi li se riešili te nevolje, to je sadržina I. diela ove knjige.

Preuzvišeni gospodin povodnik mojemu radu zahtievaše još, da uza svoje priedloge prisakupim i svekoliko specijalno znanje o krasu, o naravi mu i zaplodbi, kako ova knjige može služiti potpunomu specijalnomu uputu onim, kojim će se ma kako imati povjeriti izvedba toga posla u Hrvatskoj.

U taj sam smjer proputovao i Koruškom, južnom Tirolskom i Štajerskom, da nadopunim svoju prouku o brstu, koji je po svaku krašku zemlju prevažan.

Prilozi dakle, koji razlažu i potanko izvode predočaje i priedloge I. diela, te koji nadopunjuju specijalno znanje o krasu, sadržina su II. diela ove knjige. Potakuut važnošću same stvari obogatio je tu sbirku c. k. ministerijalni savjetnik **Karlo Peyrer** svojom razpravom o glavnoj uredbi vlastništva, važnoj i u kraških zemljah.

Tako eto valjda djela, koje će u prvi mah služiti na mjesto monografije o zaplodjivanju krasa., što su ju domoljubi izgledali, i koje bi moglo olakšati sretan obavak istoimenog agrarskog, herkulskoga posla.

Pukovnik c. k. krajiške uprave Ivan vitez Trnski preveo je njemački izvornik na hrvatski jezik.

U Beču mjeseca studenoga 1876.

Josip Wessely.

SADRŽINA.

Prvi dio.

Pametovka i priedlozi.

	Strana
I. O krasu u hrvatskoj vojničkoj krajini uploške.	
1. Uvod	2
2. Kras u hrvatskoj vojničkoj krajini, poviest mu i stanovnici	3
3. Bližnje posljedice ogolećivanja u hrvatskoj krajini	13/
II. Zaplodjivanje primorskoga krasa.	
4. Razlog težkoća i obseg zaplodjivanja primorskoga krasa	16
5. Uredba vlastništva zemlje	19
6. Obćinski pašnici	24
7. Goleti	34
8. Sadašnje branjenice i brstik	35
9. Platna ili zidane ograde	39
10. Poboljšaj seljačkoga gospodarstva	40
11. Zakon ob usglobljivanju zemlje	44
12. Drumovi	46
13. Nabava novih izvora privrede	51
14. Um naroda prema šumi	52
15. Kradja gore	54
16. Poljsko redarstvo	57
17. Zakonarstvo o zaplodjivanju primorskoga krasa	62
18. Konačna promatranja	65
III. Obrana visočinâ.	
19. Mjestimična pogibelj ogolećivanja	69
20. Katastrovanje kraškoga tla	70
21. Priedlozi glede šuma, koje će pri razdiobi pripasti državi	71
22. Priedlozi glede obćinskih šuma i pašnika	74
IV, Obćeniti priedlozi (tičući se krajiškoga hrvatskoga krasa).	
23. Uredba šumske uprave	77
24. Uvještavanje šumarskog osoblja	80
25. Osvrt	82
V. Narav krasa, tehnika zagajivanja i brst obzirujući se osobito na krajiški hrvatski kras.	
26. Oblik i tla krajiškoga hrvatskoga krasa	86
27. Podnebye hrvatskoga primorskoga krasa	93

	Strana
28. Narav šumska i zagajači nasad na krasu. Drveće primorskoga krasa	100
Šuma na gorju	111
29. Zagajači postupak na krasu, obziruć se osobito na hrvatske primorske strane	118
30. Namicanje brsta	135
VI. Austrijsko-ugarsko kraško pitanje.	
31. Naert austrijsko-ugarskoga krasa	145
32. Austrijsko-ugarsko kraško pitanje	155
Austrijsko primorje	164
Dalmacija	174
Konačna premisslanja	178

Drugi dio,

s potanjimi izvedbami i razlozi.

33. Potanje o goropisu, vodopisu, zemljioslovju i tloznanstvu na hrvatskom krasu.	
Knjižtvo predmeta	192
Austrijsko-ugarski kras ucjelice	192
Goropis krajiškoga krasa u Hrvatskoj	196
Tekuće vojničko-hrvatskoga krasa	204
Zemljioslovje hrvatskoga krasa	208
Tloznanstvo krajiškoga krasa u Hrvatskoj	222
34. Potankosti o podnebjju na austrijsko-ugarskom krasu uz osobiti obzir na hrvatski primorski kras.	
Obćenita razprava o kraškom podnebjju i kako se ovo dojima porasta	230
Zima, jug, bura	233
Proljeće, ljeto i jesen	241
Mjestne oznake podnebjja: Primorje i ostrvlje	245
Hrvatsko visočinsko podnebjje	245
Hrvatski primorski kras	247
Metereologijski opažaji na austrijsko-ugarskom krasu	248
35. Razgodaći postupak. Razprava Karla Peyrera c. kr. mnisiterijal. savjetnika u austr. ministar. za poljodjelstvo	252
36. Naše današnje znanje o brstu i brstiku	282
Uvod	282
Kako različitim vrstīm stoke prija brst	282
Valjanost brsta po vrsti drveća	288
Čvrstoća i ukus različitoga lišća	298
Valjanost brsta po starini mu i po starini drveća	304
Vrednoća druge krme i brsta prema sienu	306

	Strana
Lučbena prouka brsta omjeriv ga o drugu krmu	307
Uzgoj brsta	322
Nabavljanje i spravljanje brsta	326
Kako se mjestimice postupa s brstom	330
Dudovo lišće	343
Koliko brsta daju šume	344
Koliko stoji brst	347
Dovoz brsta	349
Način krmljenja	350
Knjižtvo o brstu	354
Zaglavna	355
37. Podatci o napredku ogolećivanja n najnovije doba	356
Dalmacija	356
Austrijsko primorje	356